

Současné slavení královniček na Moravě: proměna funkcí obyčeje a lokální religiozity

(Present-Day Celebration of the Local Pentecost Maidens Ritual in Moravia: Transformation of the Functions of the Custom and Local Religiosity)

PETR DRASTIL

DOI: <https://doi.org/10.31577/SN.2026.1.03> © 2026, Petr Drastil
This work is open access licensed under the Creative Commons

Petr Drastil, Ústav evropské etnologie FF MU, Jaselská 201/18, 602 00 Brno, Česká republika; e-mail: 473709@mail.muni.cz

The original local Pentecost maidens ritual (*královničky*, literally “little queens”) was considered one of the oldest manifestations of traditional folk culture during the peak period of the Czech national movement. Early ethnographers, as well as various association leaders and intellectuals, regarded it as evidence of an original Old Slavic religion and saw in it the sought-after “spirit of the nation”. Although such strongly romantic interpretations have been problematised by later research, certain elements of the ritual can still be identified whose functions were originally magical. On the one hand, processes associated with modernisation, such as the disenchantment of the world and secularisation led to the disappearance of the custom in its original 19th-century form. On the other hand, the peak of the Czech national movement and the related romantic understanding of the custom contributed to its widespread expansion in its so-called “second existence”, during which it served as an expression of Czech or Slavic ethnic identity. Its association with Pentecost also made it acceptable to patriotic clergy. Today, the custom is preserved in Moravia only in a few localities and is often performed by folklore ensembles at various festivals and festivities. However, how have the forms of this custom changed, given that its historical interpretation was closely tied to the performance of magical and religious functions? In the current postmodern, globalised, and largely secularised era, the custom is dominated by other functions – particularly socially integrative, aesthetic, and identity-forming ones – which demonstrate a strong connection to the symbolic dimension of tradition in contemporary society. The aim of this study is to examine the transformation of the functions of *královničky* in selected localities, from its original form to its present-day revival or continuous practice, and, through this lens, to analyse the broader transformation of local religiosity.

Keywords: *královničky*, Pentecost maidens ritual, ceremonies, customs, magic, Christianity, folklore, Moravia

Úvod

Královničky ve své „první existenci“ můžeme řadit do širšího spektra tzv. královských obřadů či obyčejů, mezi něž v českém prostředí patří též například *jízda králů* nebo *honění krále*. V těchto obřadech můžeme v rámci tradiční lidové kultury sledovat určitou synkrezí v podobě mísení křesťanské oslavy letnic a původních předkřesťanských magických rituálů spojených s jarem, které měly často prosperitní či ochranný charakter (Mišurec, 2007, s. 425–427). Podobně ostatně hovoří také slovenská etnoložka Emília Horváthová (1936–1991), která svatodušní obyčejů analyzovala v širokém evropském a historickém kontextu, přičemž neopomenula ani materiál z Čech a Moravy. V souvislosti s letnicemi poukazuje na historické zvyky spojené v některých evropských kulturách se zemřelými předky. Uvádí například víru v návrat mrtvých v tyto dny mezi živé. Dokládá pak konkrétně nošení jídel na hroby u jižních Slovanů nebo z jižních částí severního Slovenska kladení větvíček, případně vajíček na hroby. Dle této badatelky ovšem těžiště svatodušních zvyků mělo přímo vazbu k vodě, zeleni (coby symbolu bujné vegetace) nebo obilí, na čemž měl hlavní vliv způsob obživy obyvatelstva, respektive závislost zemědělství na počasí. Dále rovněž uvádí, že tehdejší člověk jako svoji jedinou možnost viděl „v tom, že sa rôznymi obetami usiloval získať priazeň démonov vôd a obradnou demonštráciou zelených vetvičiek udržať zeleň pestovaných rastlín“. (Horváthová, 1986, s. 213)

Na tomto místě je třeba dodat, že strukturou námi sledovaných královniček jsou velmi podobné v Srbsku, Severní Makedonii a Bulharsku rozšířeným obřadním obchůzkám *lazaric*, kde právě prvky v podobě vody (např. v některých lokalitách spojení obchůzky s obřadní zastávkou u studní), zeleni a obilí měli též svůj magicko-prosperitní význam.¹ Vysokou míru podobnosti včetně názvu můžeme nalézt také například u chorvatských a srbských *kraljic* (Lozica, 2000). V rámci slovenského kontextu nejen (srov. též např. Feglová, 2011) Emília Horváthová píše dále o *turických* obchůzkách s královnou, která je na rozdíl od obchůzek s králem pasivní, často nehovoří, přičemž ji dívčí kolektiv vystavuje do popředí a odvolává se na ni. Podobně jako v českých zemích byla děvčata odměňována koledou, kterou konkrétně v oblasti Šariše tvořila vejce, klobása či slanina (Horváthová, 1986, s. 216).

Obyčejem královničky se v české etnologii zabývají badatelé v podstatě již od samotného zformování národopisu či etnologie coby samostatné vědní disciplíny (Bakešová, 1889; Zíbrt, 1910; Jelínková, 1988; Večerková & Frolcová, 2006; Večerková 2012; Drastil, 2022; Blažek, 2024), což nám nabízí poměrně rozsáhlý materiál k analýze.

1 Srovnej např. s obchůzkou *lazaric* v městě Bela Palanka v Srbsku, dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=3y7iIOroqVg>

Vzhledem k nastíněnému vyvstává ovšem otázka, jak se změnilы podoby obyčejе, jehož historická interpretace byla vázána na plnění magické a náboženské funkce, avšak v současné době v něm dominují funkce jiné (zejména sociálně integrační, identitární, estetická)? Cíl studie pak tvoří zkoumání transformace funkcí obyčejе královniček ve vybraných lokalitách od jeho „první existence“² po současné obnovování či kontinuální praktikování, skrze něhož je analyzována širší transformace lokální religiozity. *Religiozitu* (česky též *zbožnost* či *náboženskost*) pak v předkládané práci chápeme široce jako zastřešující výraz pro náboženské chování, postoje nebo cítění, do nichž zahrnujeme nejen náboženskou víru s jejími projevy, ale i vztah k určitému bohu či k nadpřirozenу obecně (Foret, 1996, s. 921). Do spektra religiozity tedy budeme řadit i magické projevy, které ostatně bývají ve spojitosti s tradiční lidovou kulturou spolu s projevy náboženskými v českém prostředí zastřešeny pojmem *lidová religiozita*. Vzhledem k tomu, že tomuto konceptu je vytykán z určitých hledisek problematický odkaz na sociální skupinu zvanou *lid*, nebudeme v textu s ním pracovat a budeme hovořit o religiozitě, respektive lokální religiozitě (Blahůšek & Lukešová, 2011, s. 23–30).

Vytýčený cíl bude plněn formou případových studií konkrétně v obcích Blatnička a Veletiny, které se nacházejí v moravském etnografickém regionu Slovácko (dříve Moravské Slovensko). V těchto obcích jako jediných totiž původní obchůzka královniček přetrvala kontinuálně „až“ do druhé poloviny 20. století, navíc v obou lokalitách je místními stále provozovaná. Zároveň nabízejí vhodný prostor pro komparaci, jelikož ve Veletinách je mezigeneračně obchůzka stále kontinuálně předávána, zatímco v Blatničce se jedná již o obnovenou tradici.

Výzkumná data čerpají především z vlastního terénního výzkum realizovaného roku 2023 za účelem diplomové práce, která se zabývá komplexně současným stavem královniček na Moravě. Nicméně neřeší tuto problematiku hlouběji ke vztahu k vývoji religiozity ve vytyčeném regionu (Drastil, 2024).

Metodika výzkumu

Jak již bylo nastíněno, pro výzkum byly vybrány dvě zmíněné obce na moravském Slovácku. Kromě výše uvedeného za jejich výběrem stál prostý fakt, že kromě obce Svatobořic-Místřína se obchůzka v současné době již nikde jinde v uvedeném regio-

2 Termín „první existence“ píši zcela záměrně v uvozovkách z následujícího důvodu, abych ho odlišil od takzvané druhé existence. V českém prostředí je totiž již plně etablován koncept *druhé existence* folkloru či určitého prvku tradiční lidové kultury, avšak badatelé o něm zpravidla hovoří jako o *takzvané* druhé existenci, kterou myslí život jevů ve spektru folklorismu, tedy existence lidových tradic mimo jejich původní prostředí tradiční venkovské pospolitosti, respektive tyto tradice ve venkovských komunitách obnovené. Termín „první existence“ chápu tedy v opozici proti tzv. druhé existenci (vzhledem k tomu, že se často o ní píše jako o takzvané, rozhodl jsem se užít uvozovky), přičemž vycházím stejně jako v českém prostředí například etnologky Martina Pavlicové a Lucie Uhlíkové (srov. Pavlicová & Uhlíková, 2024, s. 6) z tezí německého muzikologa Felixe Hoerburgera, které tyto koncepty první a druhé existence stanovil konkrétně na lidové písni, hudbě a tanci (Hoerburger, 1965, s. 7–8; Hoerburger, 1968, s. 30–32). Právě tyto prvky jsou ostatně s obřadem či obyčejem královniček velice úzce spojené.

nu nerealizuje. Funkcím královniček v této lokalitě, kde obchůzka byla spíše zkonstruována nežli obnovena, se navíc autor předkládané práce již věnoval v samostatné studii (Drastil, 2023). Zároveň se jedná o lokality z jednoho etnografického regionu, kde podoba obchůzka královniček má navíc velmi podobnou formu či strukturu, a zároveň doposud v odborných etnologických pracích nebyla věnována větší analýzou jejím funkcím.

Do výzkumu se z obou lokalit zapojilo v různé míře celkem 46 respondentů.³ Jednalo se konkrétně o v případě Blatničky bývalé a současné dospělé organizátory obyčeje a aktéry obnovy, představitele obou obcí s vlivem na kulturně společenský život místní komunity (starosta obce Blatnička, vedoucí amatérského muzejního spolku a zároveň knihovnice ve Veletinách), některé bývalé či současné aktérky obyčeje – ve všech těchto případech byla data získávána prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů. Výběr minulých či současných akterek byl výrazně ovlivněn jejich ochotou zapojit se do výzkumu. Do selekce respondentů ovšem zasáhla konkrétně v případě Blatničky organizátorka královniček, která děvčata na výzkumné rozhovory připravila a zároveň oslovila své známé z řad bývalých akterek obyčeje, potažmo podobným způsobem v případě Veletin jedna z matek akterek nebo zdejší knihovnice, jelikož v této obci knihovna funguje jako jedno ze sociálních center obce. S dalšími minulými či současnými aktérkami, případně jejich rodiči byly vedeny rozhovory strukturované, a to nejčastěji formou ankety s náhodně potkanými lidmi přímo na ulici, potažmo v případě Blatničky během samotné obchůzky, kde se hlavní část rozhovorů s aktérkami odehrála na závěrečné hostině. Hlavní důvod pro zvolení ankety mezi „běžnými“ obyvateli představovala s tématem funkcí úzce provázaná snaha zjistit, jaký místní královničkám připisují význam ve spektru dalších kulturně-sociálních událostí či etnokulturních tradic v „jejich“ obci.

Kromě rozhovorů tvořilo důležitou část výzkumu též zúčastněné pozorování v obci Blatnička roku 2023, které doplnila následná analýza pořízeného materiálu v podobě videa a fotografií. Vzhledem ke křížení data obou obchůzek nebyla zachycena obchůzka ve Veletinách. Zde (samozřejmě ne plnohodnotně, avšak pro účely práce dostačujícím způsobem) zúčastněné pozorování nahradila analýza bohatého fotografického a video materiálu uloženého v místní knihovně, potažmo intenzivnější práce s respondenty.

Nelze opomenout ani zúčastněné pozorování a analýzu historických či současných fotografií. Historický kontext byl zajištěn analýzou dobového tisku, obecních kronik, doplněnou o záznamy národopisných sběratelů. Pro interpretaci „celomoravského“ kontextu bylo také užito etnokartografické metody.

3 Záměrně píše v různé míře, jelikož zejména u ankety na ulici nebo v případě Veletin i v místní knihovně lidé zejména z časových důvodů nemohly odpovědět na všechny výzkumné otázky.

Původní svatodušní obřad či obyčej královničky v českých zemích

Přímo pro královničky pak bylo typické, že měly charakter obchůzky, přičemž (jak ostatně i název napovídá) hlavní skupinu aktérek tvořily dívky. Doklady o jejich rozšíření nacházíme ve většině moravských regionů. Jak již bylo naznačeno, rozšířeny byly ovšem i v Čechách (Erben, 1864, s. 74–75). Vzhledem k nastíněným souvislostem a dalším interpretačním badatelů či nositelů (jimž bude věnována pozornost v následujícím textu) je třeba upozornit na výskyt obyčeje také u německého etnika na Znojemsku (Večerková, 2012, s. 181–183). Nutno také podotknout, že forma královniček se poměrně značně lišila. Zatímco v některých lokalitách byly tvořeny „pouze“ kolední obchůzkou dívek s tematickým popěvkem či písní, jinde královničky doplňovalo též obřadní čištění studánek nebo taneční projevy, u nichž samotných můžeme vidět výraznou variabilitu (Jelínková, 1988, s. 1–2). S obřadem souvisel také sváteční či obřadní oděv dívek s převládající bílou barvou, který doplňovaly rekvizity, a to často konkrétně různé šátky, šerpy, věnečky, zelené ratolesti, případně i baldachýn ze šátků (Pavlicová, 2007).

„Druhá existence“ moravských královniček v časech vrcholícího národního hnutí

Nejen v souvislosti s výskytem dívčích svatodušních obchůzek u slovanských etnik je třeba zmínit, že na konci 19. století jak odborný zájem, tak i posléze obyčej samotný ovlivnilo vědecké formování národopisu, respektive etnologie. První badatelé totiž pod vlivem konceptu *Volkgeist* začali hledat v zanikajících projevech tradiční lidové kultury specifického ducha národa. Od tohoto směru se odvíjela také tzv. mytologická škola, jejíž členové folklorní projevy interpretovali jako doklady předkřesťanských magických či náboženských praktik (Doušek, 2015, s. 19). Právě k mytologické škole bývá řazena také badatelka a sběratelka Lucie Bakešová (1853–1935), která v královničkách spatřovala všechny uvedené aspekty:

„Když pohanství u Slovanů ustoupilo nauce Kristově, vykázano ‚Královničkám‘, dříve pohanským, místo v církevním roce o Letnicích a provozovaly se jako obřadní tanec křesťanský v pondělí svatodušní... ‚Královničky‘ byly svou obřadovou povahou výplod citů a myslí náboženské našich předků a jsouce oduševňovány vážným zpěvem, přiměřenými úklony, pořadovým krokem a pěknými pohyby, uzpůsobily, že utvořily se vkusné obrazce, jimž aesthetickou a uměleckou cenu nikdo neodepře, leč by obřadovým tancem Řekův a j. klassických národů cenu tuto upírati se odvážil.“ (Pavlicová, 1993, s. 7–8)

Pohled Lucie Bakešové je pro nás klíčový právě proto, že z podnětu katolického a zároveň vlastenecky orientovaného kněze Ignáta Wurma (1825–1911) sama v terénu zachytila údaje o královničkách v Ořechově a Troubsku na Brněnsku či Kozárově na Tišnovsku. Jejím cílem však nebyly „pouhé“ sběry, ale chtěla též aktivně králov-

ničky rekonstruovat, potažmo vrátit či přenést do kulturně-společenského života (Pavlicová, 1993, s. 8–9). Svědčí o tom ostatně i vydání *Návodu ku národnímu a obřadnímu tanci „Královničky“* z roku 1889 (Bakešová, 1889). V této publikaci nacházíme právě její sběry, jimiž doplnila starší sběry královniček kněze Františka Sušila, přičemž je zde uveden rovněž popis jednotlivých královských tanců (v nichž sběratelka spatřovala mýtické prvky) doplněný o hudební doprovod sestavený jejím manželem Františkem Xaverem Bakešem (Pavlicová, 1993, s. 8). Tento návod byl posléze masově distribuován populárním vlastenecky orientovaným periodikem *Moravská orlice* (Sáchar, 1889).

Návod pak výrazně zasáhl do dalšího života obyčejů, a to takřka ihned po jeho vydání. Došlo totiž nejen k jeho transmisi z prostředí venkovských komunit na pódium, ale také k transmisi z venkova do města. Královničky se totiž po jeho vydání dostaly do menších moravských měst, jako byly Klobouky u Brna (Z Klobouk brněnských, 1889) nebo Moravské Budějovice (Z Moravských Budějovic, 1889). Musíme ovšem dodat, že krátce před vydáním návodu Lucií Bakešovou sestavené pásmo královniček bylo interpretováno v rámci Národního plesu v Olomouci (čr., 1889) či v Brně v rámci spolku Vesna („Královničky“ při zábavě Vesny, 1889). Na moravském venkově pak královničky v období před první světovou válkou (v o něco menší míře rovněž v meziválečném období) zdobily různé podniky pořádané často různými vlastenecky orientovanými spolky. Výraznou roli v jejich zavádění sehráli jedinci z řad učitelů⁴ či kněží.⁵ Královničky dle návodu Lucie Bakešové byly členy jednotlivých venkovských societ interpretovány i mimo „vlastní“ komunitu. V této souvislosti nelze opomenout jejich interpretaci na pražské Národopisné výstavě československé roku 1895 (zde se sice nejednalo o pásmo dané zmíněným návodem, ale pásmo čerpající převážně ze zvláštního návodu Lucie Bakešové vydaného speciálně pro příležitosti tzv. národopisných výstavek z roku 1894) (viz Blažek, 2019). Královničky tedy změnily své funkce, kdy v rámci své „druhé existence“ začaly být vnímány jako jeden ze způsobů vyjádření české, potažmo slovanské etnické identity. Práce Lucie Bakešové v podobě jejího návodu ovšem ovlivnila také lokality, kde královničky žily stále v rámci své „první existence“, jak ukazuje příklad z Hané. Zde totiž pásmo královských tanců sestavené Lucií Bakešovou na jedné straně dle Zdenky Jelínkové vytlačilo původní místní, co do formy a rozsahu jednodušší tance, na druhé straně si však zdejší interpretky přejaté královničky přizpůsobily „vlastnímu“ hanáckému tanečnímu projevu (Jelínková, 1993, s. 45).

4 Např. ve Vnorovech na Slovácku (Ze Strážnice, 1889).

5 Např. Milotice na Slovácku (Bočková & Selucká, 2003, s. 213–214).

Vývoj a současný stav královniček na Slovácku

Obraťme nyní náš pohled přímo k Veletinám, slovácké obci nacházející se u hlavní cesty mezi Uherským Hradištěm a Uherským Brodem. Na jihu Veletiny sousedí s Vlčnovem, kde se každoročně pořádá jízda králů, zapsaná od roku 2011 na Reprezentační seznam nemateriálního kulturního dědictví UNESCO. V současné době Veletiny obývá 523 obyvatel s průměrným věkem 46,2 což je průměr poměrně vysoký. Dle posledního sčítání obyvatel se pak 37,9 % členů místní society hlásilo k římskokatolické církvi (Český statistický úřad 2025, 2021).

Budeme-li hovořit o námi sledovaných královničkách ve vztahu k vývoji religiozity v obci, nesmíme opomenout ještě v meziválečném období doložená rezidua magických praktik či víru v čarodějnice.⁶ Stejně jako realizování dalších dětských obchůzek, jejichž existence byla ve struktuře tradiční lidové kultury výrazně podmíněna magickou funkcí. Jednalo se konkrétně o obřadní „vynášení smrti“, po jejímž vhození do řeky Olšavy následovalo stejnými aktérkami přinášení „nového léta“ do vsi.⁷ Oba obyčeje se v obci stále provádějí o Smrtné neděli (páté neděli postní) a jejich hlavními aktérkami patrně i na začátku 20. století byla děvčata školního věku. Nicméně provázely je v průběhu 20. století střety s chlapci, kteří se snažili v průběhu průvodu smrtku strhnout. Často děvčata chlapce k činu provokovala vulgárním popěvkem, což vedlo k fyzickým potyčkám mezi oběma skupinami aktérů, které museli v některých případech uklidňovat i dospělí (Pavelčík, 1971a, s. 10). Podobné potyčky se ovšem týkaly také královniček. Do roku 1920 totiž v obci paralelně s námi sledovanou obchůzkou o svatodušním pondělí probíhalo obřadní ježdění chlapců „za krále“. O vzájemných interakcích jedna z tehdejších akterek královniček hovoří takto: „*Když sme potkaly krále, mosely sme se skovat, kolikrát sme čapěly skované s královničkama pod stodůlkama, protože chlapci s králem by nám vybili*“ (Pavelčík, 1971b, s. 11).

Podobně jako při obyčejích o Smrtné neděli byla aktérkami královniček děvčata školního věku. Na rozdíl od nich se však změnilo v případě královniček datum, které bylo v průběhu druhé poloviny 20. století přesunuto ze Svatodušního pondělí na Svatodušní neděli. Celkový počet akterek se až do 80. let zpravidla pohyboval mezi 30 až 40 (Pavelčík, 1971b, s. 10). Hlavními aktérkami pak dle prvních ucelenějších záznamů z meziválečného období byly představitelky dvou tzv. *královniček* a jedné *kráلكy*, které se od ostatních lišily věnečky na hlavách. Představitelky těchto rolí kráčely na konci průvodu, během něhož byl jejich hlavní úkol poděkování za koledu.⁸ Ve druhé polovině 20. století můžeme sledovat určité posuny v označení těchto rolí,

6 SOkA Uherské Hradiště, AO Veletiny, inv. č. 1., Pamětní kniha obce Veletin., s. 9.

7 „Nové léto“ mělo v obci podobně jako v dalších lokalitách v regionu podobu smrkového vršku, který zdobily pentle a papírové růže, viz SOkA Uherské Hradiště, AO Veletiny, inv. č. 1., Pamětní kniha obce Veletin., s. 104. „Nové léto“ pak obecně na českém či moravském venkově bylo symbolicky vnímáno jako opozice vůči zimě a s ní spojené smrti, jelikož symbolizovalo přicházející jaro a oživenou přírodu. Na obyčej ovšem mělo vliv také v rámci římskokatolické církve svěcení ratolestí o šesté neděli postní (Scheufler, 2007, s. 476).

8 SOkA Uherské Hradiště, AO Veletiny, inv. č. 1., Pamětní kniha obce Veletin., s. 105.

Obr. 1: Skladba akterek královniček z Veletín z 60. let 20. století, Soukromý archiv muzejního spolku „Kotovica“.

jelikož králka začala být občas označována jako královnička s přídatným jménem *hlavní* (Jilík, 2014, s. 82). Ze shromážděných informací je zároveň zřejmé, že pozice původních královniček v průběhu času zanikla. Zároveň na počátku 70. let došlo k rozdělení občůzky, potažmo skupin děvčat na dvě části, přičemž každá z nich měla svoji *králku*, respektive *hlavní královničku* (Pavelčík, 1971b, s. 11). Hlavním důvodem byla potřeba místních obyvatel navštívit jízdu králů v sousedním Vlčnově, v některých případech i navíc doplněné vystoupením dětí ze zdejšího souboru *Veletánek* (Knotová, 2006, s. 22). Od druhé poloviny 20. století máme rovněž doloženo (avšak lze předpokládat, že tomu tak bylo i v předcházejícím období), že králku či královničky vybíraly starší dívky ve věku 13 či 14 let, které zároveň zastávaly roli tzv. *paniček*. Jejich představitelky tuto roli vykonávaly také během obyčejů o Smrtné neděli (Pavelčík, 1971a, s. 10; Pavelčík, 1971b, s. 11). Zároveň u nich začínal a končil průvod, což se ovšem v průběhu 60. let 20. století změnilo, protože začátek průvodu byl u místní bývalé akterky obyčejje *baběnky Jančové* (Pavelčík, 1971b, s. 11) a končil pod smrkem v těsné blízkosti jejího domu. Zde také *paničky* (později označované jako *pořadatelky*) přerозdělovaly koledu. Za touto změnou stála neochota rodičů představitelky této role využívat jejich příbytky.⁹ Tento faktor nám opět uka-

⁹ Tento důvod uváděly dvě pamětnice občůzky z 60. let.

zuje (vedle rostoucího individualismu) na oslabení magické či obřadní funkce obyčejně královniček ve Veletinách.

Zmíněné oslabení můžeme ostatně vidět ve změně obsahu koledy. Budeme-li analyzovat text popěvku, který je pravděpodobně ze své podstaty staršího data než záznamy z první poloviny 20. století, můžeme uvažovat o obdarovávání akterek vejci a máslem: „*Panímámo krásná, daj užíčku másla, jestli je to maličko, přidaj ještě vajíčko, jedno, dvě, lebo tři, to ti panímámo patří!*“ Doklady patrně z první poloviny 20. století hovoří o tom, že si děvčata vykoledovala vejce, slaninu a již také peníze, nevíme ovšem, v jakém poměru uvedené dary byly. Z výpovědí respondentů z druhé poloviny 20. století ale vyplývá, že vajíčka tvořila hlavní část koledy, ačkoliv je začaly doplňovat cukrovinky a patrně drobná finanční odměna. V souvislosti s magickou funkcí vajec pak je třeba zmínit, že v rámci symbolické magie v tradiční lidové kultuře vajíčka mohla příznivě ovlivnit život či soudržnost a zároveň měla též funkci ochrannou v oblasti plodnosti nebo vegetace (Šťastná & Frolcová, 2007, s. 1121–1122). Nicméně v záznamech o obchůzce, a ani z úst různých generací respondentů nezazněla jediná reflexe tohoto daru v magické rovině. Ve 20. století tedy patrně plnil tento dar již převážně funkci společensko-ekonomickou. Vzhledem k dostupnosti většího množství cukrovinek a zlepšení ekonomické situace na moravském venkově musíme ovšem konstatovat, že u akterek samotných v 90. letech vajíčka dostatečně neodpovídala jejich ekonomickým motivacím, potažmo nebyla vyhovující odměnou: „*Hodně se nám dávaly vajíčka tenkrát, ze kterých jsme jako děti neměly takovou radost, protože sme jich měly doma hodně, ale tenkrát se dávalo strašně moc vajíček. A když sme dostaly nějakou sladkost nebo nějaké peníze, tak jsme z toho byly strašně nadšení*“ (bývalá akterka královniček z 90. let, osobní komunikace 5. září 2023).

Z dalších sociálních funkcí, které královničky v průběhu 20. století plnily, byla určitá sebeprezentace jejich akterek před místní komunitou, na což mělo vliv jednak oblečení do kroje, jednak skupinový zpěv. Zejména ve spojitosti s místním krojem je třeba uvést provázání této funkce s funkcí estetickou. V souvislosti s těmito funkcemi nelze opomenout roli *krádky*, respektive *hlavní královničky*. Zde je nutno podotknout, že při výběru byla uplatňována určitá kritéria: „*...sme se dívaly, kdo půjde k přijímání, kdo má dlouhé vlasy, aby byla hezká, aby byla naše, abysme se měly čím pochválit, že tu královničku zase máme*“ (bývalá akterka královniček z 80. a začátku 90. let, telefonická komunikace 17. května 2023). Kritérium v podobě dlouhých vlasů úzce souviselo s lepším vplétáním větviček asparagusu (v lokalitě lidově označovaný jako *asparát*) do vlasů ústřední akterky obyčejně. Právě tato zelená rostlina tvoří vedle zmíněného květinového věnečku jeden z atributů krádky či hlavní královničky, který se předával v rámci mezigenerační transmise. Hlavní význam těchto atributů ovšem bývalá představitelka rolí paničky a krádky shledává nikoliv v magické, ale v estetické rovině (bývalá akterka královniček z 80. a začátku 90. let, telefonická komunikace 17. května 2023). Na transformaci funkce magické ve funkci estetickou pak ukazuje také v současné době občasné nahrazení asparagusu umělou zelení ve vlasech hlavních představitelk.

Obr. 2: „Skutečný“ asparágus a umělá zeleň na hlavách hlavních královniček v roce 2016, foto M. Remešová (2016), Soukromý archiv muzejního spolku „Kotovica“.

Vzhledem k poměrně velkým možnostem výběru, který se v některých ročnících nabízel, se nelze divit velké prestiži vztahující se k hlavním aktérkám obyčeje.

„V mém ročníku nás bylo docela dost... A já sem v podstatě s takovou netrpělivostí čekala, jestli mě vůbec vyberou, jestli... Já sem to tehdy brala tak, že by to byla pocta pro mě. A chtěla sem, těšila sem se. Protože tohle u nás zažije holka jen jednou za celý svůj život. [...] A v ten okamžik si připadá asi nejkrásnější“ (bývalá aktérka královniček z 80. a začátku 90. let, telefonická komunikace 17. května 2023).

Pro všechny aktérky byla důležitá sociálně integrační funkce, protože účastnění se obyčeje pro ně znamenalo prohloubení či budování sociálních vazeb v rámci místní komunity a rovněž (což některé respondentky i samy přímo reflektovaly) to pro ně byla možnost získat poznatky o místě bydliště konkrétních osob v lokalitě. Zároveň si dívky skrze vzpomínky také utvářely vazbu na určitá místa v obci. Tyto faktory ve spojitosti s obléknutím kroje přispívaly k formování sounáležitosti s místní komunitou. Ve spojitosti s naplňováním identitární funkce je třeba zmínit scénickou prezentaci královniček v rámci pásma, které bylo vytvořeno na základě místních výročních obyčejů. Pásmo sestavil učitel Liškutin (pozdější zakladatel souboru Veletánek) a bylo předváděno i mimo obec v 60. – 80. letech, jen s drobnými obměnami (Knotová, 2006, s. 22).

K výraznějším posunům funkcí došlo v současnosti. Za jeden z hlavních faktorů těchto změn můžeme označit menší počet aktérek obyčeje po přelomu milénia, na

což měla vliv výměna obyvatel obce a menší ochota dívek se obyčejně účastnit. Zároveň účast dívek komplikoval a dodnes komplikuje fakt, že přistěhované rodiny nevlastní kroj, takže těmto dívkám ho musí ostatní členky komunity půjčovat (bývalá aktérka královniček z 80. a začátku 90. let., telefonická komunikace 17. května 2023). Počet akterek se tedy pohyboval na počátku 21. století kolem pěti, v „dobrých“ letech kolem osmi. Roku 2017 dokonce došlo z důvodu malého počtu ochotných děvčat k výběru dvou *králek*, které nespĺňovaly po generace předávané hlavní kritérium, jímž bylo jejich přistoupení k prvnímu svatému přijímání, respektive návštěva třetí třídy základní školy. Jedna z nich navštěvovala 4. třídu základní školy, druhá navštěvovala 2. třídu. Tato dívka sice v následujícím roce již splnila tradovanou normu ohledně výběru královniček, ale kvůli absenci vhodných adeptek se obyčejně zúčastnila také v letech 2019 a 2021,¹⁰ což reflektovala i místní kronika: „*Králkou byla XY, letos šestačka, a to již potřetí. Tak málo je ve Veletinách děvčat, která jsou ochotná zvyk dodržovat. Správně má být králkou třeačka, která ten rok přistupuje k prvnímu přijímání.*“¹¹ Uvedená aktérka se posléze přesunula do role *pořadatelky*, přičemž i její osobou následně nastavená kritéria pro výběr krádky či hlavní královničky tvoří již „pouze“ vhodná výška dívky a to, aby byla žačkou třetí třídy. První svaté přijímání již není podstatné kritérium, v čemž můžeme vedle snahy o zachování místní tradice (přes nedostatek děvčat v obci) vidět kvůli oslabení vazby na křesťanskou svátost také pokles obřadní roviny obyčejně. Od roku 2021 do roku 2023 chodily v obci jen tři aktérky – dvě paničky a jedna králka. Problémy se sehnáním vhodné představitelky a volnější kritéria pro tuto roli můžeme přisoudit obecně její menší prestiži mezi místními obyvateli.

Menší počet akterek obyčejně ovšem přinesl větší odměnu pro ně. Zároveň po pandemii nemoci COVID-19 a vynucené pauze se výrazněji snížil podíl tradičních vajíček, a naopak zvýšil podíl cukrovinek či peněz. Královničky tak pro aktérky začaly výrazně plnit ekonomickou funkci, která začala být pro zúčastněná děvčata jednou z hlavních motivací k jejich účasti (současné aktérky královniček, osobní komunikace 17. srpna 2023). Tuto skutečnost ovšem vnímají negativně některé bývalé aktérky obyčejně z řad starších členek komunity.

Pro všechna děvčata je však stále důležitá funkce osobní reprezentace ve spojitosti s estetickou, a to díky faktoru oblečeného kroje. V souvislosti s ním je třeba zmínit, že roku 2022 jedna z posledních představitelk krádky byla oděna do oděvu ze sousedního Podolí, odkud pochází její matka, což řada bývalých akterek královniček nesla nelibě. Nicméně, jednalo se o ojedinělý případ.

Obecně lze konstatovat, že královničky nejen u samotných účastnic obchůzky v současné době naplňují sociálně integrační funkci a s ní úzce spojenou identitární. Pomáhají totiž začleňovat přistěhované obyvatele s jejich potomky do místní komunity. Seznamují je s místními tradicemi, které tvoří jeden ze znaků zdejší identity. Přesto se část těchto obyvatel ke královničkám staví rezervovaně, což se projevuje například tím, že kolednicím neotevrou dveře.

¹⁰ V roce 2020 z důvodu epidemiologických opatření se obchůzka nekonala.

¹¹ Soukromý archiv muzejního spolku „Kotvica“, netříděno, Cimalová M., Královničky v kronice Veletin.

Obr. 3: Královničky aktérkám pomáhají tvořit si vazbu k domům a místům v obci, foto V. Javorová (2023), Soukromý archiv muzejního spolku „Kotovica“.

Z výzkumu mezi zdejšími obyvateli ovšem vyplynulo, že v rámci zdejší komunity plní královničky identitární funkci, ovšem je zajímavé, že pro některé mladší bývalé aktérky obyčejně je dnes již nepřístupné, aby královničky byly interpretovány „na pódiu“ mimo vlastní komunitu. Svoji roli v tom hraje značný význam, který královničkám přisuzují.

„Protože je to podle mě taková úcta k té tradici. Nepředváděli sme nikdy. Já vím, že sou různé soubory, které vynáší Mařeny. To je prostě naše, to máme v naší dědině a nikdy sme se tím nikde nechválili a neukazovali, od toho jsou jiné tance. Ale toto, aspoň já to tak mám zažité, že to něco, co je naše a co nemá být, než medializováno, ale je to duch těch Veletin nebo součást těch Veletin“ (bývalá aktérka královniček z 80. a začátku 90. let., telefonická komunikace 17. května 2023).

Do popředí tak vystupuje symbolická hodnota tradic, protože pro většinu obyvatel lokality je podstatné, aby se královničky udržely coby specifická místní tradice. Navozují též nostalgické vzpomínání na předky, což přispívá k plnění psychologické funkce: *„Uslyším hlas zpěv, a su na měkko [pláč]. Všechno, vybavím si rodiče, babičky, dědečky, jak se dívali, kdo ide, kdo nejde, jak je oblečený hlavně“ (bývalá aktérka královniček z 60. let, osobní komunikace 17. srpna 2023).* Tradice vedou k pocitům jistoty, což se projevuje akcentem na zachování prvků, které jsou pro místní s královničkami spojeny:

„Co by mně přišlo jako devalvující je to, že ten text k těm královničkám se jako modernizuje, počestňuje jak kdyby. Že vlastně třeba: ‚Královnička, královna, tu ta král volá.‘ A najednou slyším, že se zpívá: ‚Královnička, královna, tu tě král volá.‘ A vlastně mě to strašně mrzí, že vlastně mám pocit, jak kdyby mě někdo vytrhl z kořenů, když prostě zazpívá tu moderní verzi. Třeba tohle mě strašně jako štve. [...] Ten jazyk, ten starý prohlubuje ty kořeny, mám pocit“ (bývalá aktérka královniček z 90. let, osobní komunikace 5. září 2023).

Druhou sledovanou lokalitou je obec Blatnička, která (jak název napovídá) sousedí na západě s obcí Blatnice pod Svatým Antonínkem, nad níž se tyčí poutní kaple svatého Antonína Paduánského. Právě s tímto poutním místem byla a dodnes je řada obyvatel přímo spojená, ať už jako běžní účastníci nebo přímí aktéři, či dokonce organizátoři poutě. Přibližně 14 kilometrů na sever od Blatničky je pak jedno z center Slovácka, město Uherské Hradiště. Z demografického hlediska je obec Blatnička podobná Veletinám. Na začátku roku 2025 žilo v Blatničce 428 obyvatel, jejichž celkový věkový průměr činil 45,9 let (Český statistický úřad, 2025). Při posledním sčítání obyvatelstva se 39,3 procent obyvatel hlásilo k římskokatolické církvi (Český statistický úřad, 2021).

Přímo v obci bylo zaznamenáno na konci 19. století reziduum původního slovanského náboženství. Roku 1893 se jedna místní žena (jinak křesťansky založena) dostala do přímého ohrožení života požárem její usedlosti. Během této těžké chvíle prosila o pomoc slovanského boha Peruna coby vládce ohně, k němuž jí dovedly zprostředkované vzpomínky prababičky, „*kteřá byla vychována v pohanské víře...*“ (Hudeček, 2000, s. 36). Posléze tomuto bohu také přinesla obětinu, nad níž vykonala rituál s kohoutí krví (Hudeček, 2000, s. 36). Ačkoliv je tato vzpomínka ojedinělá, ukazuje v kontextu českých zemí na poměrně dlouho přetrvávající synkrezi předkřesťanských magických praktik a křesťanské víry.

Z dětských obyčejů spojených s původní magickou funkcí máme kromě královniček doložené v Blatničce též vynášení smrtky. Nejen pro místní chlapce představovala důležitou společenskou událost kolední obchůzka tzv. blažejáků konaná na svátek svatého Blažeje. S tímto obyčejem je spjatý popěvek, v němž silně rezonuje křesťanské náboženské cítění místní komunity. O oblíbenosti obchůzky mezi chlapci zpravidla školního věku svědčí fakt, že se v obci ze všech dětských obyčejů udržela v rámci tzv. první existence nejdéle, a to až do 90. let 20. století (M. Hudeček, osobní komunikace 5. května 2025).

Královničky totiž zanikly roku 1971 (J. Hrušková, osobní komunikace 24. srpna 2023). Stejně jako v případě chlapecké obchůzky, societu královniček tvořila zpravidla děvčata školního věku. Dle prvních záznamů o tomto obyčejí z roku 1910 zde aktérky obchůzky chodily dům od domu, přičemž zakrývaly představitelku *královny* lipovými ratolestmi (Zíbrt, 1910, s. 51), jejichž funkce byla magická, jelikož měly královnu chránit. Tyto ratolesti obecně o letnicích místní obyvatelé umisťovali do svých oken (nejčastěji do okna od komory). Činili tak za účelem magické ochrany daného příbytku či úrody v něm shromážděné, potažmo za účelem zajištění štěstí dané domácnosti. Magická funkce se ovšem začala v první polovině 20. století vyprazdňovat, což vedlo ve druhé polovině 20. století k mizení ratolestí z oken (M. Hudeček, osobní komunikace 5. května 2025). Ochranný význam lipových ratolestí při samotné obchůzce ještě aktérky z přelomu 30. a 40. let reflektovaly, ale již v něm nespátrovaly nějakou magickou rovinu (bývalá aktérka královniček z přelomu 30. a 40. let, osobní komunikace 10. srpna 2023). Patrně v první polovině 20. století zároveň došlo k doplnění místní varianty královské písně o píseň *Vyletěl sokol*, již mimo jiné zpopularizovala Lucie Bakešová ve zmíněném návodu, kterou si ovšem královničky

po hudební stránce přizpůsobily dle „svého vkusu“.¹² Po celou první polovinu 20. století byly královničky oděny do místního tradičního lidového oděvu, přičemž *královna* patrně nosila sváteční kroj.

Ve druhé polovině 20. století již tradiční lidový oděv u akterek doložený nemáme, jelikož kromě představitelky královny (oděné do svátečního kroje) všechny aktérky již nosily oděv dle soudobé módy. Můžeme v tomto aspektu tedy vidět určitý pokles obřadní funkce obyčejně doprovázený právě odkládáním tradičního lidového oděvu. Zůstaly lipové ratolesti, ovšem bez jakéhokoliv magického významu. Ze záznamů v první polovině 20. století máme doloženou přítomnost koledy.¹³ Můžeme v ní nalézt řadu rysů podobných obchůzce ve Veletinách. Stejně jako v případě koledy *blažejáků* byla odměna koledníků tvořena vejci a penězi. Přerozdělovala ji pak *babka Kača* ve svém domku čp. 88. Tato žena se starala o místní kostel a vařila kněžím. Koledu rozdělovala tak, že část z ní připadla akterkám obyčejně, další část byla převedena do farní kuchyně či na provoz kostela (J. Hrušková, osobní komunikace 24. srpna 2023).

S ohledem na podobnosti ve struktuře obyčejně se nejvíce jako příliš pravděpodobné, že královničky plnily sociální funkce stejně jako ve Veletinách. Důležitá zde byla funkce ekonomická, která ovšem vzhledem k dělení odměny mezi děvčata a místní farnost nebyla stejně silně plněna jako ve druhé zkoumané obci. Přesto byla součástí strategie starších děvčat u motivací mladších k účasti na obchůzce roku 1971 (J. Hrušková, osobní komunikace 24. srpna 2023). Dále zde byla též plněna funkce osobní reprezentace, jež kromě společného zpěvu byla v první polovině 20. století mezi všemi akterkami spojena s nošením tradičního lidového oděvu (bývalá akterka královniček z přelomu 30. a 40. let, osobní komunikace 10. srpna 2023). Ve druhé polovině minulého století tedy vlivem nepřítomnosti tohoto prvku můžeme uvažovat o jejím oslabení. Nicméně v případě představitelky role královny zůstala zachována. Plněna byla též sociálně integrační funkce, doprovázena funkcí identitární, kdy se děvčata seznamovala se členy komunity a vytvářela si vazbu k místům v lokalitě. Na rozdíl od Veletin však královničky nesloužily k reprezentaci obce v rámci scénického folklorismu. Ačkoliv magická a obřadní funkce ve druhé polovině 20. století nebyly funkcemi hlavními, u některých akterek křesťanského založení mohla být plněna též funkce náboženská, navzdory absenci provázání obchůzky s kostelem (kromě samotného termínu). Královničky díky svému obchůzkovému charakteru totiž měly potenciál být transformovány v duchu křesťanské nauky:

„Ty zvyky spíš bývaly dřív pohanské. Ale mně už enom to, že naši, když sme chodili do kostela, tak dycky říkali: ‚Přej každému dobro a konat dobro‘. To sem měla od rodičů, abychom předávali a rozšiřovali to dobro. A mně už jenom to, že do toho domu neseme to dobro, že jim to přejeme, tak to pro mě byl úkon lásky“ (J. Hrušková, osobní komunikace 24. srpna 2023)

12 Srovnej se Zíbrt, 1910, s. 51. a EÚB, Jelínková Zdeňka, sign. A 1483, Blatnička, s. 3.

13 Je ovšem nutné být opatrný při interpretaci, že šlo o nový prvek, protože Čeněk Zíbrt roku 1910 ji „jen“ nemusel zaznamenat.

Pro současnost obyčejje představuje zlom rok 2000. Právě „přelom milénia“ (doplněný o osobní vzpomínku a snahu uctít památku výrazného člena zdejší komunity) motivoval starostku Blatničky Jarmilu Hruškovou k obnově obchůzek *blažejáků* a královniček (J. Hrušková, osobní komunikace 24. srpna 2023). Obec v uvedeném roce také skončila na druhém místě v anketě *Vesnice roku*, během oslav tohoto výsledku pak došlo k ustanovení *Obecních dnů*. Při této příležitosti byly scénicky interpretovány oba obyčejje coby „specifika naší dědiny“ (M. Hudeček, osobní komunikace 5. května 2025). Výrazný podíl na obnově obchůzek měla také osobnost Miroslava Hudečka, zdejšího kronikáře a bývalého aktéra svatoblažejské obchůzky, který přišel s myšlenkou vrátit obě obchůzky do původního prostředí, a navíc ujmout se jejich organizace: „Víte, stařec vždycky vzpomíná, co bylo zamlada. A mně se to zdálo, že je to škoda, tak jsem řekl, že zorganizuju a budu chodit s tymato děvčatama jako“ (M. Hudeček, osobní komunikace 5. května 2025). Obě obchůzky tak byly obnoveny, přičemž královničky hned o Svatodušním pondělí 12. června 2000.

Obchůzky od tohoto roku (s výjimkou „nucené“ pauzy způsobené pandemií nemoci COVID-19) trvají nepřetržitě až do současnosti. Nicméně, od roku 2004 není termín královniček Svatodušní pondělí, ale neděle. V prvních letech obchůzky samotným aktérkám nepřipadla žádná finanční odměna, protože putovala na potřeby kostela či konkrétní potřeby obce. Postupně ovšem začal finanční podíl pro kolednice růst, až se ustálil na 50 procentech, kdy zbytek byl stále dáván na potřeby místní farnosti. Ta má centrum v sousední Blatnici, což byl i faktor, že polovina financí byla v posledních letech rozdělována také na konkrétní potřeby Blatničky (například sadba oskeruší nebo sportovní vybavení pro děti a mládež). Roku 2017 začaly aktérky královniček (stejně jako aktéři blažejáků a posléze i obnoveného obyčejje vynášení smrti) darovat vytištěné pohlednice s motivem spojeným s královskou obchůzkou a v očích Miroslava Hudečka specifikovanými místy v obci. V poslední době jsou navíc zezadu umístěny texty s popěvkem spojeným s konkrétním dětským obyčejem a rokem jeho konání, což z nich činí upomínkové předměty, které zejména u starších lidí vyvolávají pocity nostalgie. Pohlednice jsou pak tištěny z části vykoledovaných peněz (M. Hudeček, osobní komunikace 5. května 2025). Zavedení tohoto prvku ukazuje na absenci reciprocity mezi koledníky a obyvateli jednotlivých domácností. Zároveň vzhledem k obsahu uvedeném na pohlednicích lze uvažovat o rozšiřování či upevňování vědomí o „vlastní“ lokalitě skrze upozornění na určitá místa a v ní provozované obyčejje, což v rámci identitotvorného procesu musíme brát v úvahu.

Věk královniček se pohyboval v prvních patnácti letech po obnově v rozmezí od 3 do 15, výjimečně do 16 let. Aktérek bylo nejčastěji kolem šestnácti. V letech 2015 až 2019 pak klesl jejich počet, kdy vlivem menšího zájmu starších dívek se královniček zúčastňovalo kolem deseti aktivních účastnic.¹⁴ Aktérky v nižším věku pak začaly na obchůzce doprovázet jejich matky. V roce 2021 došlo k předání organizace jak královniček, tak i obchůzky blažejáků od Miroslava Hudečka k jedné z prvních akté-

14 Srovnání s jednotlivými ročníky Občasník Blatničky. Dostupné z: <https://www.obecblatnicka.cz/historie-a-soucnasnost/obcasnik-obce-blatnicka>

Obr. 4: Ludmila Peterková před kostelem vysvětluje děvčatům původ a význam královniček, foto: Petr Drastil (2023), Soukromý archiv autora.

rek obnovených královniček, absolventce odboru etnologie Ludmile Peterkové. Tato žena následně přivedla ke královničkám zpět starší děvčata ve věku od 13 do 15 let, které nově přerodělují koledu a coby představitelky nové role *zvoníků* zvoní na domy, potažmo organizují program pro mladší aktérky. Dále došlo k vydělení dvou *královen*, z nich každá se „svou“ skupinkou chodí po „své“ polovině obce (L. Peterková, osobní komunikace 25. dubna 2023).

Sociální funkce aktérek, jejichž počet se pohybuje mírně nad deseti, byly ve své podstatě totožné s královničkami „původními“, kdy za hlavní funkce můžeme označit sociálně integrační či identitární. Královničky jsou v současné době občasně využívány k prezentaci obce jako jedno z jejích „specifik“, kdy jejich prezentace je tvořena interpretací královské písně.¹⁵ Ludmile Peterkové se podařilo k obyčejí přivést též děvčata z nově přistěhovalých rodin (L. Peterková, osobní komunikace 25. dubna 2023). I v prvních letech byla mezi aktérkami rozšířena funkce ekonomická jako jedna z motivací k účasti. Funkce osobní prestiže či reprezentace je výrazně plněna ve spojitosti s estetickou funkcí u představitelky role *královen*. U některých

¹⁵ Královničky byly předvedeny například v rámci děkovné pouti v sousední Blatnici, dětském krojovaném plese ve Vlčnově či v rakouském Falkensteinu, s nímž obec mezinárodně spolupracuje (J. Hrušková, osobní komunikace 24. srpna 2023).

starších děvčat jsou pak patrné pocity jistoty coby součásti identitotvorného procesu, což je naplňováno snahou předávat tradici královniček jako místní kulturní dědictví:

„...je to místní zvyk a místní tradice a cítila sem tak nějak skoro až potřebu ty tradice udržovat a předávat to dál [...] protože to je něco starýho, co je z dob, já nevím kolik set let, ale vím, že to tady bylo už dlouho a že to dřív pro lidi mělo mnohem větší význam než dneska. I když to pro nás dneska ten význam nemá, tak je dobrý si to připomínat a pokračovat v tom. Něco jako zdejší symbol, takový dědictví“ (aktérka královniček, osobní komunikace 19. června 2023).

Právě tuto funkci vedle sociálně integrační můžeme označit za hlavní směrem k celé místní komunitě. Pro řadu místních totiž tvoří hlavní motivaci k jejich zapojení do občůzky formou prostého obdarovávání kolednic snaha zachovat místní tradici, jejíž existence je důležitá pro život místní komunity. Na toto chápání tradice má pak u některých zjevně křesťansky založených respondentů vliv jejich religiozita, jelikož někteří z nich přímo v této souvislosti citovali pasáž z písně *Bože, cos ráčil – Dědictví otců zachovej nám pane!* Někteří z této society zároveň spatřují v královničkách jeden ze způsobů oslavy letnic.¹⁶ Nicméně pro jiné královničky představují něco „pohanského“ či s „pohanskými základy“, na což má vliv také vyjádření místního kněze, jak dokládá výpověď jedné aktérky: „Nám malým se řeklo, že se vyhání zlé duchy a s kostelem to moc nesouviselo. Dokonce po nějakém čase nám farář řekl, že ty královničky se mu moc nelíbí, že je to nějaký pohanský svátek nebo že to má pohanské základy. Takže nás víceméně vedly k tomu, abychom to s tím kostelem vůbec nespojovaly“ (aktérka královniček, osobní komunikace 19. června 2023).

V Blatničce ovšem u aktérek královniček nalezneme v současné době poměrně výrazně plnění funkce zábavní, která rovněž u některých aktérek tvoří jednu z hlav-

Obr. 5: Přítomnost rodičů aktérek a volné nakládání s lipovými ratolestmi ukazuje na vyčerpání původní magické funkce, foto: Petr Drastil (2023), Soukromý archiv autora.

¹⁶ Čerpám z výsledků ankety mezi obyvateli obce.

ních motivací k účasti na obyčeji. Je zde spojena především s pocity radosti ze skupinového zpěvu a společně stráveném času s kamarády, na čemž má vliv větší počet akterek.

Právě tento faktor můžeme považovat za jedno z možných vysvětlení, proč současné aktérky z Veletin tento impulz neuváděly a můžeme tedy uvažovat, že královničky zde zábavnou funkcí výrazně neplní. Naopak menší počet akterek vede k silnějšímu plnění společensko-ekonomické funkce ve Veletinách, kde se koleda dělí mezi jednotky děvčat, než je tomu v Blatničce. Menší počet děvčat má ovšem v první jmenované z lokalit následek v podobě zřejmého poklesu společenské prestiže (který je výrazný i oproti lokální historii obyčeje) u představitelky role krádky, která se sice svým svátečním krojem výrazněji odlišuje od dalších akterek, ale ne tolik jako blatnická králka od dle soudobé módy oblečeného zbytku královské družiny. Pro všechny aktéry oděné do tradičních lidových oděvu je pak plněna funkce estetická. V obou lokalitách pak koleda plní výrazné sociálně integrační funkce, a to jak směrem k akterkám, tak i obyvatelům obce. Zejména v souvislosti s akterkami královnička silně plní funkci identitární, na čemž má vliv zejména stejná forma obchůzky dům od domu a podobná demografická situace spojená s imigrací lidí do obcí. Jak v Blatničce, tak ve Veletinách můžeme sledovat již úplné vyčerpání magické či jiné duchovní funkce, v případě věnečků nebo asparagusu je dnes zřejmě zcela překryta funkcí estetickou. Lipové ratolesti původně chránící příbytky a královnu patrně dnes plní funkci symbolu obyčeje. Absence magické funkce pak má za následek oslabení reciprocity mezi všemi zúčastněnými. Zatímco příklad zařazení nového prvku do spektra obnovené obchůzky v Blatničce (u které je možné, že vlivem přerušené tradice je více přístupná manipulaci lokálním společenstvím, jelikož patrně nepodléhá takové sociální kontrole jako v případě obyčejů kontinuálně udržovaných) se daří alespoň částečně s touto situací vyrovnávat, ve Veletinách tomu tak není.

V Blatničce zároveň po obnovení obchůzky do ní poměrně velmi výrazně, dokonce i coby hlavní organizátoři zasahují dospělí, avšak ve Veletinách její organizace stále nejvíce spočívá na zodpovědnosti *paniček*. Zde nutno podotknout, že ve Veletinách zejména v rámci místního muzejního spolku či některými matkami z řad bývalých královniček jsou vyvíjeny iniciativy k zachování obyčeje (jako je například nedávná nahrávka písně bývalými královničkami sdruženými v muzejním spolku). Nicméně na druhé straně mají obavy, aby obyčej nějakým způsobem nenarušily. Někteří z nich zároveň po zkušenostech ze sousedního Vlčnova nechtějí královničky zapsat na nějaký ze seznamů nemateriálního dědictví, jelikož se bojí jeho narušení masovou popularizací (knihovnice ve Veletinách, členka muzejního spolku „Kotovica“, osobní rozhovor 17. srpna 2023; bývalá aktérka královniček z 80. a začátku 90. let., telefonická komunikace 17. května 2023).

Přístupy ke studiu vývoje religiozity na Moravě

Budeme-li hovořit o přístupech k analýze a následné interpretaci královniček ve vztahu k vývoji (nejen) lidové či lokální religiozity na Moravě, neobejdeme se bez konceptů, které jsou obecně s religiozitou v sociálních vědách spojovány. Vzhledem k faktoru v podobě vyprazdňování magické funkce bychom neměli opomenout koncept *Entzauberung der Welt* čili *odkouzlení světa*, zavedený německým sociologem Maxem Weberem (1864–1920). Můžeme jej totiž chápat jako sociální proces, během něhož se lidské myšlení a jednání postupně vymaňuje z vlivu magie (převzato z Lužný, 1999, s. 52). *Odkouzlení světa* pak Weber chápe jako důsledek širšího procesu intelektualizace či *racionalizace světa*, kdy dochází k tomu, že víru v tajemné síly ovlivňující chod světa nahrazuje víra v to, že všechny věci můžeme ovládat v principu za pomoci kalkulace a technických řešení: „Už nemusíme jako divoši, pro něž takovéto mocnosti existovaly, sahat k magickým prostředkům, abychom duchy ovládli nebo je uprosili. To dnes konají technické prostředky a výpočet. Především toto dnes znamená intelektualizace jako taková“ (Weber, 2009, s. 117).

Vydeme-li následně, podobně jako Dušan Lužný, z Weberových myšlenek, můžeme považovat nástup velkých světových náboženství, která se jasně vymezila proti magickým praktikám, za určitý krok vedoucí k odkouzlení světa. V rámci těchto náboženství zároveň docházelo k rozvoji etického uvažování nad lidským jednáním, což vedlo k etické univerzalizaci a následně dvojí morálce jednak vůči „vlastní“ skupině, jednak vůči „cizím“ (Lužný, 1999, s. 53). Jak ostatně poukazují i někteří badatelé interpretující dílo Maxe Webera, došlo vlivem tohoto racionalizovaného jednání k vytlačení náboženství (které má potenciál odpovídat na otázky, na něž věda nedokáže odpovědět) a hodnot do soukromé sféry, což vedlo k individualizaci náboženství či s tím spojené relativizaci hodnot (Weber, 2009, s. 117–121; Havelka, 2009, s. 43–44).

Odkouzlení světa tedy souvisí s procesem *sekularizace*, avšak nelze tyto sociální procesy vzájemně zaměňovat (Havelka, 2009, s. 33–45). Vzhledem k výzkumnému tématu budeme sekularizaci chápat jako „zesvětšťování“ či „odcírkevňování“, a to v rovině intelektuální, kdy vlivem procesů v rámci modernizace „na sebe bere vyložené světský ráz a stává se „nábožensky indiferentním...“ (Havelka, 2009, s. 35). Důležitost tohoto konceptu pro analýzu námi sledovaného fenoménu můžeme spatřovat mimo jiné ve vazbě královniček na důležitý církevní svátek, potažmo na jejich funkci vyjádření národní identity v čase vrcholícího národního hnutí. Historik Jan Randák totiž poukazuje na prolínání různých náboženských ceremonií a svátků s národními manifestacemi v průběhu 19. století. Pod vlivem politických poměrů zároveň dochází od druhé poloviny 19. století ke změně poměrů kolektivních identit směrem k veřejným prostorům, kam se dostávají nově se formující identity. Mezi nimi zastávají výrazné postavení národní skupiny (Randák, 2019, s. 116–117), což pochopitelně vedlo k posílení národní či etnické identity, potažmo její důležitosti v rámci české společnosti.

Jelikož jádro výzkumu tvoří současnost, kdy dochází k (re)konstrukci skutečných nebo domnělých tradic, neměli bychom nejen v souvislosti s vývojem religio-

zity na Moravě opomenout proces *globalizace*. Ve vztahu k náboženství se touto problematikou zabíral britský sociolog Robert Robertson (1938–2022), který si všiml soudobých snah některých náboženských skupin podílet se na politické moci a zároveň také nástupu fundamentalismu. Právě v politizaci náboženství vidí dvojsměrný, na první pohled ambivalentní proces globalizace, kdy na jedné straně sice dochází k unifikaci, ale na straně druhé právě tato unifikace podporuje hledání partikulárních identit. Tím, že svět začíná být jedním místem, jsou různé skupiny osob nucené deklarovat svoji odlišnost a s tím i najít v globalizovaném světě své místo. V rámci hledání pevného lokálního místa pak upozorňuje na důležitý význam společenství, pevných hodnot a jiných „fundamentů“ coby nositelů stability, přičemž náboženství přisuzuje velkou roli, jelikož bylo zdrojem sociálního řádu (Robertson, 1989, s. 12–19). Význam Robertsonových tezí je pro náš výzkum klíčový především proto, že se v tomto ohledu věnuje nejen revitalizaci identit, kterou označuje jako *etnický revival*. Zároveň totiž poslední fázi globalizace (začínající dle Robertsona od konce 60. let) označuje jako fázi nejistoty (Robertson, 1992, s. 57–59). V souvislosti s pocitem jistoty a identity bychom pak neměli opomenout z etnologických výzkumů silnou symbolickou roli tradice, protože například dle bulharské etnoložky Boriany Stanevy identifikační strategie „*do velké míry spoléhají na udržování tradice jako na pevný orientační bod obzvláště potřebný pro sugestivní stabilitu jedince v postmoderní době*“ (Staneva, 2019, s. 141).

Závěr

Jak již bylo naznačeno, královničky vlivem vyprazdňování své původní magické funkce v drtivé většině lokalit ve své „první existenci“ ve druhé polovině 19. a na začátku 20. století zanikaly. Nicméně ve stejné době vrcholícího národního hnutí to byla právě magická či náboženská funkce, ať již křesťanská či vztahující se k představám náboženství starých Slovanů, která královničkám výrazně dopomohla k jejich druhé existenci. Zde ovšem začala nabírat na významu funkce identitární, protože obyčej byl v dobovém kontextu chápán jako prostředek vyjádření české či slovanské národní identity. Díky této funkci a postupnému rozvoji masových médií se královničky dostaly i do lokalit, kde se patrně nikdy neinterpretovaly, nebo již zanikly jejich lokální či regionální varianty. V některých místech „přenesené“ královničky přispěly k mírné transformaci formy „původních“ královniček. Hovoříme-li o rozšíření královniček v rámci „druhé existence“, musíme uvážit provázání obyčeje s křesťanským svátkem letnic, což zajisté také přispělo k jejich přijetí skrze vlastenecky orientované kněží.

Zde se dostáváme také k otázce novodobého vztahování občůzky královniček ke křesťanskému významu. V obou námi sledovaných lokalitách, kde se občůzka udržela poměrně dlouho v rámci „první existence“, nedošlo, s výjimkou donedávna platného kritéria pro výběr královny ve Veletinách a případně data konání, k duchovnímu provázání občůzky s křesťanským svátkem letnic. Stejně tak nedošlo ke

křesťanské reinterpretaci obyčejů či některého z královských atributů. Podobné příklady totiž známe z jiných obchůzek královniček na Moravě, které byly v obcích zavedeny na přelomu tisíciletí, a to například ze Svatobořic-Mistřína (Drastil, 2023), Velké Bíteše (Drastil, 2022) nebo také Čebína (Blažek, 2022). Ačkoliv královničky přinášejí do farnosti určitý ekonomický kapitál, v Blatničce máme dokonce doloženo mírné vystupování představitele církve proti obyčejí. Jedno z možných vysvětlení nabízí dlouho přetrvávající magická funkce spojená s obyčejem, jež byla způsobena pomalejším nástupem procesu *odkouzlení* i modernizace obce.

Výzkum v obou lokalitách poukázal na silnou symbolickou rovinu královniček ve spojitosti s místní tradicí. Jejich historickou hodnotu si uvědomují spíše obyvatelé s křesťanským založením, u nichž hraje roli i známost jedné z katolických písní. Dalším členům komunit královničky přinášejí jako jedna z „dávnych tradic“ pocit jistoty v dnešním globalizovaném a rychle se měnícím světě, což potvrzuje mimo jiné i nastíněné obecné úvahy výše zmíněných badatelů.

LITERATURA

- Bakešová, L. (1889). *Návod ku národnímu a obřadnímu tanci Královničky*. Praha: Emanuel Starý.
- Blahůšek, J., & Lukešová, M. (2011). *Metodika identifikace a dokumentace tradiční lidové kultury v České republice v kontextu koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu na léta 2011–2015*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury.
- Blažek, J. (2019). *Královničky na Brněnsku* (magisterská diplomová práce). Brno: Masarykova univerzita.
- Blažek, J. (2022). „Obnovení“ svatodušní obchůzky krále v Čebíně na Tišnovsku. *Národopisná revue*, 32(4), 334–339. Získané z <https://revue.nulk.cz/wp.content/uploads/2023/01/r4-2022.pdf>
- Blažek, J. (2024). Obnova tradic a jejich proměna na příkladu svatodušních obřadů na Moravě a ve Slezsku. *Národopisný věstník*, 83(1), 26–48. <https://doi.org/10.59618/NV.2024.1.02>
- Bočková M., & Selucká V. (2003). *Milotice. 1341–1945*. Milotice: Obec Milotice.
- čr. (1889, 15. ledna). „Královničky“ v Národním plesu v Olomouci. *Národní listy*, 29, s. 2.
- Drastil, P. (2022). Královničky na Velkobítešsku a jejich funkce. *Národopisná revue*, 32(1), 52–56. Získané z <https://revue.nulk.cz/wp.content/uploads/2022/04/r1-2022.pdf>
- Drastil, P. (2023). Svatodušní obchůzka královniček ve Svatobořicích-Mistříně. K současnému stavu obyčejové tradice. *Národopisný věstník*, 82(1), 41–61. <https://doi.org/10.59618/NV.2023.1.03>
- Drastil, P. (2024). *Současný stav královniček na Moravě* (magisterská diplomová práce). Brno: Masarykova univerzita.
- Doušek, R. (2015). Autochtonnost. In R. Doušek & D. Daniel (Eds.), *Časové a prostorové souvislosti tradiční lidové kultury na Moravě* (s. 19–29). Brno: Masarykova univerzita.
- Erben, K. J. (1864). *Prostonárodní české písně a říkadla*. Praha: Jaroslav Pospíšil.
- Foret, M. (1996). Religiozita. In H. Maříková, M. Petrušek, & A. Vodáková (Eds.), *Velký sociologický slovník. II. svazek* (s. 921–922). Praha: Karolinum.
- Havelka, M. (2009). Sekularizace a odkouzlení, kompenzace a integrace. K některým souvislostem procesu sekularizace v 19. století. In L. Fasora, J. Hanuš, & J. Malíř (Eds.), *Sekularizace*

- venkovského prostoru v 19. století (s. 33–45). Brno: Matice moravská, Historický ústav Akademie věd České republiky.
- Hoerburger, F. (1965). Folk Dance Survey. *International Folk Music Journal*, 17, 7–8.
- Hoerburger, F. (1968). Once Again. On the Concept of “Folk Dance”. *Journal of the International Folk Music Council*, 20, 30–32. <https://doi.org/10.2307/836068>
- Horváthová, E. (1986). *Rok vo zvykoch nášho ľudu*. Bratislava: Tatran.
- Hudeček, M. (2000). *Blatnička ve vzpomínkách... A v roce 2000...* Blatnička: Obecní úřad.
- Jelínková, Z. (1988). *Královničky z Tišnovska a Velkobítešska*. Brno: Okresní kulturní středisko Brno-venkov.
- Jelínková, Z. (1993). Královničky na Hané (jejich formy a tradování). In B. Beneš (Ed.), *Sborník z příspěvků II. odborné konference 24. – 26. 11. 1992: Lidová kultura na Hané* (s. 42–59). Olomouc: Okresní úřad v Olomouci.
- Jilík, J. (2014). *Záhadná jízda králů*. Brno: CPress.
- Knotová, M. (2006, leden). Veleťánek. *Malovaný kraj*, 42, 22.
- Lozica, I. (2000). Kraljice u akademiji. *Narodna umjetnost*, 37(2), 67–84. Z <https://hrcak.srce.hr/file/53174>
- Lužný, D. (1999). *Náboženství a moderní společnost. Sociologické teorie modernizace a sekularizace*. Brno: Masarykova univerzita.
- Mišurec, Z. (2007). Královské obyčeje. In S. Brouček & R. Jeřábek (Eds.), *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 2. svazek* (s. 425–427). Praha: Mladá fronta.
- Pavelčík, J. (1971a, květen). Mařena a Marek. *Malovaný kraj*, 7, 10.
- Pavelčík, J. (1971b, červenec). Královničky z Veletin. *Malovaný kraj*, 7, 10–11.
- Pavlicová, M. (1993). Postavy z dějin české etnochoreologie II. *Národopisná revue*, 3, 5–19. Získané z <https://revue.nul.kz/wp-content/uploads/2021/04/r1-2-1993.pdf>
- Pavlicová, M. (2007). Královničky. In S. Brouček & R. Jeřábek (Eds.), *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 2. svazek* (s. 424–425). Praha: Mladá fronta.
- Pavlicová, M., & Uhlíková, L. (2024). Tradice a její konceptuální křižovatky: hudební a taneční folklor v českých zemích jako výzkumná otázka. *Národopisný věstník*, 83, 5–19. <https://doi.org/10.59618/NV.2024.2.01>
- Randák, J. (2009). Nacionalizace a sekularizace náboženských symbolů a metafor ve druhé polovině 19. století. In L. Fasora, J. Hanuš, & J. Malíš (Eds.), *Sekularizace venkovského prostoru v 19. století* (s. 115–124). Brno: Matice moravská, Historický ústav Akademie věd České republiky.
- Robertson, R. (1989). Globalization, Politics, and Religion. In J. A. Beckford & T. Luckmann (Eds.), *The Changing Face of Religion* (s. 10–23). London, Thousands Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Robertson, R. (1992). *Globalization: Social Theory and Global Culture*. London, Thousands Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Sáchar, J. L. (1889). *Královničky. Staré obřadní tance se zpěvy*. Brno: Moravská orlice.
- Scheufler, V. (2007). Léto. In S. Brouček & R. Jeřábek (Eds.), *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 2. svazek* (s. 476–477). Praha: Mladá fronta.
- Staneva, B. (2019). Uchování tradice či krize identity: prožívání svátků v cizině. Postřehy z prostředí bulharské menšiny v Praze. In D. Bittnerová & M. Moravcová (Eds.), *Festivity jako ukazatel identity a společenského směřování* (s. 141–161). Praha: Univerzita Karlova.
- Šťastná, J., & Frolcová, V. (2007). Vejce. In S. Brouček & R. Jeřábek (Eds.), *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 3. svazek* (s. 1121–1122). Praha: Mladá fronta.
- Večerková, E., & Frolcová, V. (2006). Živá tradice svatodušních obchůzek na Moravě. *Český lid*, 93(3), 269–286.

- Večerková, E. (2012). Lidové obyčeje německého etnika na Znojemsku. *Jižní Morava vlastivědný sborník*, 48, s. 168–196.
- Weber, M. (2009). *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: Oikoymenth.
- Zíbrt, Č. (1910). *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Sv. IV. *Králové a královničky. Jízdy, honění, stínání, koupání králů na Letnice. Krádky, královničky. Král Ptačí*. Praha: Nakladatelství Františka Šimáčka.
- (1889, 24. února). „Královničky“ při zábavě Vesny. *Moravská orlice*, 27, s. 1.
- (1889, 25. července). Z Moravských Budějovic. *Moravská orlice*, 27, s. 4.
- (1889, 22. srpna). Z Klobouk brněnských (Královničky). *Moravská orlice*, 27, s. 4.
- (1889, 5. listopadu). Ze Strážnice (Královničky). *Moravská orlice*, 28, s. 4.

ELEKTRONICKÉ INFORMAČNÍ ZDROJE

- Feglová, V. (2011). Turíce. In *Elektronická encyklopédia. Tradičná ľudová kultúra slovom a obrazom*. Získané 20. listopadu 2025, z <https://www.ludovakultura.sk/polozka-encyklopedie/turice/>
- Český statistický úřad (2021). Sčítání lidu, domů a bytů. 2021. Obyvatelstvo podle náboženské víry a obcí vybraného okresu. Okres Uherské Hradiště. Získané z: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=SLD210092-OB-OK&z=T&f=TABULKA&skupId=4294&katalog=33525&pvo=SLD210092-OB-OK&pvoc=101&pvoch=40835>
- Český statistický úřad (2021). Sčítání lidu, domů a bytů. 2021. Obyvatelstvo podle náboženské víry a obcí vybraného okresu. Okres Hodonín. Získané z <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&z=T&f=TABULKA&skupId=4294&katalog=33525&pvo=SLD210092-OB-OK&pvo=SLD210092-OB-OK&pvoc=101&pvoch=40746>
- Český statistický úřad (2025). Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2025. Získané z: <https://csu.gov.cz/produkty/pocet-obyvatel-v-obcich-rlsm0s92pwn>

ARCHIVNÍ MATERIÁLY

- Soukromý archiv muzejního spolku „Kotovica“, netříděno, Cimalová M., Královničky v kronice Veletin.
- Etnologický ústav Akademie věd ČR, v. v. i., Praha, detašované pracoviště Brno, Jelínková Zdeňka, sign. A 1483, Blatnička
- SOKA Uherské Hradiště, AO Veletiny, inv. č. 1., Pamětní kniha obce Veletin.

O AUTOROVI

PETR DRASTIL (ORCID: 0009-0007-5960-9354) – od roku 2019 studoval etnologii na FF MU, bakalářský stupeň ukončil v roce 2022 bakalářskou prací *Obnovené hody v obcích Domašov, Hvězdec a Javůrek* (vedoucí M. Pavlicová). Studium ukončil v roce 2024 magisterskou diplomovou prací *Současný stav královniček na Moravě* (vedoucí M. Pavlicová), za kterou roku 2025 získal Studentskou cenu České národopisné společnosti. Od roku 2024 je interní doktorand v Ústavu evropské etnologie na FF MU, tématem disertační práce je *Revitalizovaný lidový oděv a jeho role v procesu formování lokální a regionální identity obyvatel Tišnovska* (školitelka A. Křížová).